

A Büdös-barlang falára kicsapódó kénből minden sárga lesz

A Bene-gőzlő ma

tok is említik a Büdös-hegyet (Bydes Hyg) és gázfeltöréseit.

A *torjai Büdös-barlang* 1052 m magasságban van. A hegyoldalba épült egykori tbc-szanatóriumtól szerpentinés ösvény vezet hozzá. Befelé lejtő, mintegy 14 m hosszú kőfülke ez, amelynek állandóan gázzal borított felületét kénbekérgezés festi sárgára. A torkán kiömlő gáztól sárga az előtere s az ott vegetáló csenevész növényzet is. A környék részletesebb leírása *Bél Mátyástól*, 1744-ből származik. Ebben az évben jelent meg az első, a barlang kénes gázának népgyógyászati felhasználásáról beszámoló könyv. *Frivaldszky János* mineralógus szerint: „... ide se reglenek mindazok, akiket súlyos rühesség, fejfájás és szembetegség támadott meg”.

Jókai Mór így vélekedett a Bálványosvár (1882) című regényében Kovászna eme büszkeségéről: „A bérc oldalán, fenn a magasban ásit egy sziklaodú, félredűlt sziklák képezik óriási kapuját, májszínű, rozsdavörös sziklák, fekete erekkel. S a bejárat előtt hullámsani látszik a lég, az örökké nyitott kapu reszket... Az egész kapubolt s messze körülötte a széles sziklatornác bevonva arannyal versengő sárga kénvirággal. Ez az egyetlen virág itt... Élethosszabbító hely. Aki ebbe belép, annak minden tagja feléled, megifjodik, elalvó vágyai fölébrednek, fájdalma mind elmúlik, jókedve visszatér, szemének homálya eloszlik, vére újra pezsdül, izma zsongul, szívében az ifjúság lángja fut keresztül.”

A barlang gázainak fő alkotóeleme a szén-dioxid (92,46%), de viszonylag kis mennyiségben nitrogén (4,40%), oxigén (2,60%), metán (0,44%), kénhidrogén (0,037%), valamint nemesgázok (0,063%) is található benne.

Fürdőzés közben a kénes gáz a bőrön át felszívódik, percek alatt beépül a szervezetbe. Részt vesz az idegsejtek, a hormonok és a fermentumok felépítésében; kén tartalmaznak az ízületei porcogók is. Talán ez lehet a magyarázata annak, hogy a kénes gázfürdő hatása oly előnyös reumatikus és mozgásszervi betegségeknél, valamint allergiás tüneteknél. Mivel a szolfatárak gáza túlnyomórészt szén-dioxidot tartalmaz, a gyógyító hatás a szénsavas gázfürdőkben kezelhető betegségekre is kiterjed.

Kovácsa már a 18. században fürdőhely lett. Az itt lakók korán ráébredtek arra, milyen nagy kincsük van, ezért vendégfogadásra rendezkedtek be. Nyaranta, a fürdőszezon kezdetével kiadó szobák várták a vendégeket.

A Bene-gőzlő 1932-ben

Minden háznál volt fenyőfából készített kád. Ezeket a kút vizével feltöltötték, majd az ide tett felhevített kövekkel melegítették az ásványvizet. A fürdés után következett a gőzlő használata. A kezdetleges gőzlők semmiben sem hasonlítottak a mostaniakhoz. A földbe szabályos üregeket ástak, amelybe egyenlő távolságban lépcsőket vágtak. A beteg ebben az üregben helyezkedett el. A gödör tetejét szárnyszerűen összehajtható, közepén félkör alakra kivágott, két deszkatábla zárta le. Ily módon a gőzlőben ülő vagy álló személy feje kint volt. A gőzlőt deszkafallal vették körül és tetejét zsindegy fedte, hogy esős időben is lehessen használni és a forró napsugarak ellen is oltalmazzon. A gőzlőt egy krajcár lefizetése ellenében bárki használhatta; nagy körültekintéssel és óvatossággal, mert a gőzlő ürege szénsavval állandóan telítve volt, különösen borús, esős időben, s oly mennyiségben tört fel, hogy a vigyázatlan lehajló könnyen ott lelhetett halálát, ami többször is előfordult.

A Bene-gőzlő 1929-től létezik – akkor tört fel Bene József családi házának pincéjében a gáz. A virágos udvarú, tornácos, városzobás gőzlőházba szívesen érkeztek az emberek. Nemcsak a szakszerűen kiépített lépcsadlózattal, padokkal, gázszintjelző zsinórokkal (szint alá kerülni életveszélyes), figyelmeztető feliratokkal ellátott gyógyhely, hanem a tulajdonosnő kedvessége és gondossága miatt is.

A gőzlőgáz túlnyomó többségét alkotó szén-dioxid a bőrön át behatol a szervezetbe és különféle idegi-fiziológiai reflex-folyamatokat indít el: tágulnak a szív koszorúserei, javul a szívizom vérellátása, normalizálódik a vérnyomás.

A Bene-gőzlő a gyógyeredményt tekintve hatékonyabb, mint a mesterséges

szén-dioxidos gázfürdők. A gáz ingerli a melegérző receptorokat, következképpen percekben belül melegérzés önti el a kezelt beteget, először a combjaiban, majd az altestében és tovább. A gőzlöben alig öt perc után az orr, az ujjak és a lábujjak hőmérsékletének gyors emelkedése észlelhető, csökken a testrészek közötti hőmérséklet-különbség, javul a beteg szervi vérellátása.

A Bene-gőzlő posztvulkanikus erede-

tű, természetes szén-dioxid-gázfeltöréses hely. A szén-dioxid tisztasága eléri a 98%-ot is, a fennmaradó részt pedig nitrogén, oxigén, vízgőz és nagy biológiai aktivitású radioaktív hatású nemesgázok, hélium, nitrogén, kénhidrogén töltik ki. A gáz 0,31 mikroCi/liter radont tartalmaz, amelyből az alfa-, béta- és gamma-sugárzású izotópok bomlástermékek egész sora jelenik meg. A radioaktív ólomizotóppal a bomlóssor gyakorlatilag

lezáródik, mert ennek felezési ideje viszonylag hosszú (22 év), sugárzásának energiája pedig a többiekéhez mérten elhanyagolhatóan csekély.

A sugárterhelés 30 perc mofettázás alatt 20,25 mikrogramm, tehát a kezelt személy két hét alatti sugárterhelése 202,5 mikrogramm, amelynek 98,9%-a alfa-sugárzás. Ez a bőr felületi rétegében elnyelődik, nem hatol mélyebbre, tehát nincs káros élettani hatása.

Budai József emléke

BITAI ERZSÉBET

Baróti Szabó Dávid Középiskola, Barót

Budai József szülőfalum, Bodos nagy-szültje. Bodos kis völgykatlanban húzódik meg, a Baróti-hegység kellős közepén. Körös-körül bükk- és csererdőkkel borított hegyek. Budai József 1851. november 25-én született, szülei *Budai Károly* és *Nagy Anna*, testvérei *Ignác*, *Gábor*, *Domokos* és *Emília*. Édesapja, Budai Károly jó módú, szerény, szorgalmas székely földműves volt, akiről így emlékezik meg: „Boldogult apám sohasem engedett bennünket gyermekeket, mint gimnáziumi tanulókat pihenni, tarló, ág tépte ruhánkat, de seba...” Szülőháza még ma is megtalálható Bodosban.

Budai József az egyetemet Kolozsváron végezte kitüntetéssel, majd tanárságot az ásványtani tanszéken Budapesten. Hiába adja be kérvényeit különböző középiskolákba, mindenki kap állást, csak ő nem. De ha kap is ideiglenesen, azt legtöbbször elveszti, mivel függetlenségi érzelmeitől vezetve összeütközésbe kerül az államhatalommal. Így mindig visszatér Bodosba, ahol minden percét kihasználja. Budai nem adja fel a reményt és sohasem esik kétségbe, ezt bizonyítja egyik kedvenc mondanása: „Mindenkinek az szabja meg az értékét, hogy mennyi bizonytalanságot tud elviselni.” Végül 1891-ben Mezőtúron egy egyházi iskolánál kap állást, mivel nem hajlandó az államot szolgálni. Majd itt nősül meg, felesége *Csetz Mária*. Gyermekek nem volt, talán ebben rejlik Budainak a kimondhatatlan diákszeretete. Budai József életét és munkáját négy képből foglalhatjuk össze, amelyek közül szinte mindegyiket egyformán magas szinten művelte. Az első szempont, amely szerint Budai személyiségét vizsgálhatjuk, az a „gyűjtőgöte tudós” képe. Már az egyetemen foglalkozott ásvány- és kőzettannal, majd segédtanár korában megírta „A Persányi-hegység másodkori eruptív kőzetei”

című dolgozatát. Szenvedélyes ásvány-, kőület- és növénygyűjtő, melyet igazol az iskolájában levő természetrajzi szertár. Gyűjteményeinek java része ide került. Ezek közül számos növényi és állati maradvány lenyomata még ma is meghatározatlan. Emellett munkatársa az akkori Borsod Miskolci Múzeumnak. Kőzetgyűjteménye volt Bodosban is, ezt Budai Károlytól tudtuk meg, aki Budai József testvérbátyjának a fia és aki Székelyudvarhelyen élt. Az ő elmondásai szerint minden egyes darab külön volt csomagolva és mindenikre rá volt írva annak neve, lelőhelye és gyűjtési ideje. Ezek igazolják Budai odaadó figyelmét munkája iránt. Ma már sajnos nem lehet megtalálni ezeket, mert az idők során emberi hanyagságból elkallódtak.

A második kép egy kissé jellemzőbb alakját mutatja be Budai tanár úrnak, a „botanikust”. Budai kimondhatatlanul szerette és csodálta a természetet. Első lépéseit Mezőtúron tette meg, de teljes nagysága csak Miskolcon bontakozott ki. „Adatok Borsodmegye flórájához” című dolgozatában így ír az ottani tájról: „Mikor egy szép szeptemberi napon a Bükkbe először rándultam fel, a kedvező időjárás folytán teljes színpompázatban állott előttem a hegység változatos és gazdag növényvilága. A Vida Silvestris őszi virágaival elborította az erdőt, lelkem megittasodott a látottaktól.” Budai állandó kapcsolatban volt a Nemzeti Múzeum növénytani osztályával, ahova annyi anyagot küldött, hogy budapesti barátai arra kellett kérjék egy alkalommal, ne küldjön újabb anyagokat, mert nem bírják feldolgozni. Budai dolgozatai nem mennyiségükről voltak híresek, hanem minőségükről, arról, hogy kutatásait pontosság jellemezte. Ha bármely kétely felmerült benne, nem restellte a legkiválóbb kutatók szakvéle-

ményét kérni. Maga is mondta: „Így zártnak tartom, hogy a tudomány dudvai, a hamis adatok szerepeljenek dolgozatomban”. Számos gyűjteményét és gyűjteményeinek katalógusszerű naplóját a Herman Ottó Múzeum őrzi.

Budai nem ismert fáradtságot, ezt az is bizonyítja, hogy képes volt egyik napról a másikra a megye egyik részéről a másikra menni azért, hogy állításai teljesen megalapozottak legyenek. Ehhez a képhez még csak azt a bölcs mondatát szeretném idézni, amely erőt adott a fáradhatatlan munka elvégzéséhez: „Embertől nem várok soha dicséretet, elismerést. Ha valami kis jót tettem, megmondja lelkiismeretem, s ez jutalomnak nekem elég”.

A harmadik kép a „pomológus” Budait mutatja be. Már az 1883-as években is foglalkozott gyümölcskeresztezéssel. 1884-ben két csemete cseperedett föl, az egyik a Budai Domokos alma, amelyet testvérbátyjáról nevezett el. A Budai Domokos alma az arany pármén és a jászvadász keresztezési munkájának gyümölcse. Még ma is megtalálható Bodosban az alanya, amely megérdemelné, hogy védett legyen, mivel ennek a fának az oltóágairól származott szerte a világban ez az almafajta. A falu egyik idős nénijét megkérdeztem, hogy milyen minőségű alma a Budai Domokos? Azt mondta: „Ez olyan alma, hogy beéri az újat.”

A másik almafajtát a két csemete közül a felesége emlékére *Csetz Mária* almanak nevezte el, amely a Török Bálint és a jonatan keveréke. Budai alma-, barack-, szilva- és meggyfái emberi hírességekről és barátaikról kapták a nevüket. Ilyen értelemben leghíresebb a Libényi barack, melyről egyik levelében azt írta, hogy: „arról az érdemes szabólegényről neveztem el, aki annak idején a világ legaljasabb zsarnokát nyakon szúrta”. Ugyan-